

Олександр Скрипник РОЗСТРІЛЯНИЙ НА ДОНБАСІ «ЗА ІЗМЄНУ РОСІЇ»

Київ, червень 2014 року

«Вадимчику, молю тебе, бережи себе, не висовуйся без потреби з укриття. І тримайся якнайближче до барона. Алло, чуєш мене? До барона, кажу, тримайся ближче. Є там у вас такий? Напевне, псевдо?... І хрестика не знімай. Натільного хрестика. Алло... Алло...»

Зі слухавки спершу долинали гудіння, булькотіння, якісь незрозумілі змішані звуки, а потім зв'язок узагалі урвався. Софія ще раз спробувала набрати номер. Та марно. Мобільний Вадима не відповідав. У неї знову защеміло серце у тривожному передчутті.

У неділю вона побувала у місцевому Свято-Троїцькому храмі. На його освячення три роки тому до Христинівки приїздив сам Святійший Патріарх Філарет. На тій урочистій Божественній літургії була й вона. З цікавістю розглядала високосановних гостей — архієпископів і єпископів із Черкас, Луцька, Вінниці, Одеси, Кіровограда, Богуслава. Такого дійства зроду не бачила. Відтоді відвідувала храм на всі церковні свята, а віднедавна

стала заходити частіше.

Після того як її коханий Вадим записався до добровольчого батальйону «ОУН», пройшов вишкіл і опинився під Донецьком у Пісках, тривога міцними лещатами затисла серце. Вона щоразу замовляла у церкві молитви за його здоров'є, ставила свічки, щоб Господь оберігав його на цій клятій незрозумілій війні. А оце не втрималася і подалася до села Верхнячки, що неподалік, де народилася й провела дитячі роки і де нині мешкала рідня. Поїхала до бабки-ворожки чи пак знахарки — хто вже і як її тільки не називав. Хоч і знала, що це гріхозна справа, але все ж спокусилася.

Водночас не про свою долю хотіла дізнатися і не про Вадимову. Прагла, аби знахарка захистила її коханого від смерті та злого духу, наклала спеціальний захист. Вона бачила по телевізору, як екстрасенси робили щось подібне, казали, що це діє. От і вирішила цим скористатися, бо інших способів не відала.

Софія взяла з собою фото Вадима — на Майдані, на тлі барикад, із милим усміхом, привітним і водночас упевненим поглядом світло-сірих очей, вольовим чітко окресленим підборіддям і ледь розтуленими в усмішці вустами. Їх вона й досі відчувала на своїх губах, щоках, шиї, на всьому тілі.

Вони познайомилися у травні 2014-го на

Майдані. Вадим Савчук приїхав до Києва з Луганська і мешкав у родичів. У його рідному місті проросійські бойовики захопили обласну адміністрацію, будівлі міліції, СБУ, прокуратури і вчинили розправу над активістами місцевої «Просвіти». А він був активним учасником цієї організації, брав участь у всіх мітингах на захист української державності, ходив із жовто-блакитними стягами, поширював газети й буклети із закликами до єдності України.

Вадим народився в Росії, у Краснодарі. Туди завела доля його батька — кадрового військового офіцера Григорія Савчука. На восьмому році служби той мав капітанські погони на плечах, посаду заступника командира батальйону з технічної частини і кімнату в сімейному гуртожитку. Дружина Надія на той час ніде не працювала. Була вчителькою української мови і літератури, але в тих місцях, де Григорій проходив службу, це не було потрібно. Після розпаду СРСР він запрягнувся більше не випробовувати долю і вирішив перебраться до Луганська — на історичну батьківщину. Там у трикімнатній квартирі мешкали батьки. У них давно тужило серце за сином і маленьким онуком, і врешті-решт вони зважились. «Ми знайшли прийнятний варіант обміну нашої трикімнатної квартири на дво- і однокімнатну з невеликою доплатою, — сповістили Григорія. —

Кидайте там усе, приїздіть і живіть».

Чималими зусиллями Григорій Савчук зумів-таки домогтися переведення на службу в українську армію, щоправда, лише до військкомату Луганська, проте вдовольнився й цим, адже мрія про генеральські погони розбилася в друзки ще на третьому чи четвертому році служби в радянській армії. Влаштували сина до дитячого садочка, дружина нарешті пішла працювати до школи за фахом. Одне слово, життя у власній двокімнатній квартирі потроху налагоджувалося і ставало на стабільні рейки.

Вдома розмовляли як російською, так і українською. Коли син підріс, віддали до української школи. «Російську й так знатиме», — сказав батько. Та напевне вирішальну роль у формуванні світогляду Вадима все ж зіграла мама Надія. Це вона змалечку прищеплювала йому любов до української літератури, історії, споконвічних традицій. По закінченні школи Вадим вступив на історичний факультет Луганського національного університету імені Шевченка, де гуртувалося ядро «Просвіти» й докладало чимало зусиль для зміцнення духу українства в області. Саме закінчував магістратуру, коли розгорілися майданні пристрасті і їхнє відлуння докотилося до Луганська. Вадим був незмінним учасником всіх громадських заходів на захист єдності України і, як

і всі його однодумці, навіть гадки не мав, що це може негативно позначитися на особистій безпеці.

«Будь обережним, завтра можуть прийти по тебе», — якось почув він дружню пораду від знайомого, нашвидкуруч зібрав найнеобхідніше і подався до Києва, де наростали революційні настрої. Батьки, як могли, стримували, адже випускний курс, у розпалі підготовка дипломної роботи. Але турбота про безпеку взяла гору.

Із карокою Софійкою Грушовенко він зазнайомився біля Черкаського куреня. Та навчалася на українській філології в педагогічному університеті імені Драгоманова, а після занять прибігала з однокурсниками підтримати своїх земляків, приготувати вечерю, прибрати біля наметів. У гуртах завше точилися гарячі дискусії про політику, економіку й історію. Кожен вважав себе докою у цих питаннях, але, як з'ясувалося, далеко не всі були добре обізнані з національною історією. А Вадим почувався тут як риба у воді. Навіть історію Черкаського краю знав чи не краще за черкащан.

Саме від нього Софійка дізналася чимало нового про життя видатного українця Івана Гонти, пам'ятник якому кількома роками раніше встановили у її рідній Христинівці. «Чому я раніше цим не цікавилася?» — зауважила подумки. Підійшла ближче до незнайомого студента із

далекого Луганська, про щось запитала, уже й сама не пам'ятає, про що саме. Слово за слово — і вже нікого не існувало навколо, ніби розчинилися в диму від багать і паруючих казанів. Лише він і вона. Іскра, що вилетіла з багаття майдану й потрапила прямисінько до серця кожного з них, запалила справжнє полум'я, жар від якого відчувався оддала...

Місяць промайнув як один день. Аж раптом він сповістив, що записався добровольцем до батальйону «ОУН».

— Завтра вранці від'їжджаємо на вишкіл, а потім — на Донбас. Там нині дуже неспокійно, — промовляв він і пильно дивився дівчині в очі.

— Але ж є армія, міліція, спецслужби, — вона не хотіла сприймати цю несподівану звістку.

— Зрозумій, якщо ми всі не станемо проти тієї чуми, вони завтра дійдуть і до Києва, й до Черкас, і до твоєї Христинівки.

Вона опустила очі й завмерла. Вадим тримав її за руку, потім обійняв, пригорнув до себе і промовив:

— Я тебе дуже, дуже сильно кохаю. Як нікого досі у своєму житті. Ти найкраща з усіх, кого мені довелося знати. Але я не можу інакше. Не можу тут лишатися без діла. Я вже записався. І завтра ми їдемо. Але я обов'язково повернуся. І ми будемо разом.

Вона мовчки плакала у нього на плечі. Потім удвох усілися на дерев'яній колоді біля намету, встановленого на Хрещатику поблизу головпоштамту, і півночі про щось говорили й говорили, обнімалися, раз по раз він ніжно цілував її припухлі від сліз очі й губи. Серед ночі хтось із черкашан обережно підійшов і делікатно промовив:

— Досить мерзнути, голубки. Ідіть до намету. Там нікого немає. І не буде. Відпочиньте, бо скоро світатиме. Назавтра ж бо в дорогу.

Ще ніколи ніч не була такою швидкоплинною і нескінченною, м'якою до запаморочення і солодкою аж до забуття, п'яною, жагучою, несамовитою і умиротвореною...

Її голова лежала у нього на грудях. Правою рукою обнімала хлопця за міцний стан. Здавалося, вона чула биття його серця. Рівне глибоке дихання свідчило, що Вадим спав. Боялася поворухнутися, аби не розбудити — ще хоча б годинку. Сама очей так і не стулила. За мить обережно підвелася і схилилася над ним. Милувалася такими дорогими рисами обличчя. Її розкуйовджене чорне волосся спадало на тугі оголені перса, між якими у світанковій млі темною цяточкою гойдався хрестик на ланцюжку. На Вадимові натільного хрестика не було. Щойно про це подумала, як він розплющив очі. Ніби відчув на собі її погляд.

— Поспи, ще рано, — пошепки промовила.

Та він уже сів і прокручував у голові усі перипетії минулого вечора й ночі.

— Ти на мене так дивишся... Щось не так? — він насторожився.

— Усе гаразд. Лише одне...

— Що?

— Зачекай.

Вона одним порухом зняла з себе ланцюжок із хрестиком і одягнула на нього.

— Нехай оберігає тебе від усілякого лиха. Це особливий хрестик. Мені дістався від прабабусі Ярини з Верхнячки.

— Незвичний, — зауважив він, уважно розглядаючи давній виріб із зображенням Ісуса Христа.

— Йому понад сто років. А може, й більше. Він із бронзи. Такі робили місцеві черкаські майстри. Він намолений. Носи і не знімай. Ти ж хрещений?

— Так, — відповів він.

Проте якби дівчина поцікавилася, чому досі не носив хрестика, не зміг би достеменно пояснити. Так вийшло. Чомусь не замислювався над цим.

— А як же ти? — Вадим нарешті збагнув, що це не буденний сувенір на пам'ять чи на згадку. Софія віддавала йому часточку себе, своєї душі, родинної пам'яті. А це незрівнянно дорожче за будь-які коштовності.

— Сьогодні ж куплю собі у Михайлівському соборі, — пообіцяла вона і припала усім тілом до нього у передчутті скорого прощання.

Село Верхнячка Черкаської області, серпень 2014 року

Ворожка уважно вислухала дівчину, поклала руку на світлину Вадима з Майдану і заплющила очі. М'язи на обличчі періодично то напружувалися, то розслаблялися. Софійці здалося, що це тривало цілу вічність. Раптом вона заговорила, не розплющуючи очей.

— Я його бачу. У красивому мундирі, з вусами...

— Але ж у Вадима немає вусів!

— Він його охороняє, — ніби й не чула цих слів ворожка. — Він поряд з ним невидимою тінню...

— Хто охороняє?

— Якийсь поважний вельможний чоловік. Неначе барон чи то князь.

Ворожка перебувала неначе у гіпнотичному сні. Не інакше, як зазирнула у потойбіччя. І там когось побачила, натрапила на канал інформації. Але Софійка з уривків, сумбурних фраз не могла нічого зрозуміти. Що за барон? І як він пов'язаний із сьогоднішніми подіями? Вона спробувала

уточнити, але жінка рішуче її зупинила.

— Помовч. Ось він. Носиться, як неприкаяний.

— Хто — він?

— Зачекай хвильку.

Ворожка знову заглибилася у лише її доступні видіння.

— Боже! — раптом вигукнула вона. — Це ж старий цвинтар Верхнячки. Тепер він ходить між могилами і щось шукає. Все. Досить!

— Хто ходить? — з острахом запитала дівчина.

— Той самий барон.

— Я нічого не можу втямити з ваших слів, — Софійка ледь не плакала.

— А я більше нічого не скажу. Все. Забирай фотокартку і йди. Грошей не треба. Щось мені зле. Либонь, заступила за межу. Маю побути одна й відпочити.

Софійка у невіданні й розгубленості вийшла з будинку на вулицю. Вона вже пошкодувала, що приїхала у Верхнячку до ворожки. Тепер має сама розгадувати ці ребуси з бароном.

Вона дістала мобільний телефон і з хвилюванням почала набирати номер Вадима. Окрім того, щоб застерегти, їй хотілося повідомити коханому ще одну важливу новину. Вона вже остаточно пересвідчилася, що вагітна. Вагітна

їхньою дитиною. Хотіла про це розповісти і водночас боялася...

Село Піски Донецької області, вересень 2014 року

Обстріл почався несподівано. Цього разу позиції, які займали бійці 93-ї бригади і добровольчого батальйону «ОУН», накрыли з важкої артилерії. Били із самохідних установок 152-го калібру, щойно завезених із Росії.

Вадим, за яким з перших днів закріпилося псевдо Студент, саме повертався з побратимом Слідопитом із розвідки, як почалося. Артилерійський наліт заскочив їх зненацька. До укриття не дотягли якоїсь сотні метрів.

— Хутчіш, он за ту хату! — скомандував Слідопит і перший кинувся вперед.

За мить вибуховою хвилею їх обох збило з ніг.

— У воронку! — уже не кричав, а хрипів контужений Слідопит, працюючи ліктями і щосили відштовхуючись ногами від землі, яка чомусь переверталася і норовила опинитися згори, де мало бути небо. Але й неба не було видно — усе затягло димом і курявою від вибухів.

Як Вадим опинився у вирві від снаряда, вже не пам'ятав. Його оглушило вибухом. А снаряди й надалі рвалися довкіл. Воронка здалася йому не

надто глибокою, щоб убезпечитися від осколків, і він заривався вглиб, шматуючи землю голіруч і роздираючи до крові пальці, зриваючи нігті. Але болю не відчував. У цей момент він був схожий на лисицю, яка копала нору. Лише з тією різницею, що тварина копає собі нору, аби у ній жити, а він — щоб не померти. Така філософія людського буття і тваринних інстинктів. Чи то навпаки. Усе переплелось і змішалось на цій війні.

Раптом рука зачепилася за мотузку чи ланцюжок, який обплутався навколо кисті. Та Вадим, нічого не помічаючи довкруз, рив і рив.

— Студенте, зупинися, а то ти неначе могилу для нас хочеш викопати, — ця репліка Слідопита привела його до тями і повернула з шокowego стану до реальності.

Артилерійський обстріл припинився так само несподівано, як і почався. Чулися лише кулеметні черги. Вадим озирнувся, сів і став обтрушувати з себе землю. Страх кудись звітрився. Трохи оговтавшись, помітив ланцюжок, що намотався на руку. Почав обережно розплутувати його і звільняти від залишків землі. У ньому прокинувся археолог. На третьому курсі Вадим захопився археологією і навіть їздив на літніх канікулах на розкопки до Криму.

— Що там у тебе? — поцікавився Слідопит.

— Не може бути! — замість відповіді

промовив хлопець.

— Ти що, скарб вирив?

Вадим уважно розглядав знахідку, обтирав об камуфляж, зішкрібав уцілілими нігтями залишки ґрунту.

— Схоже на натільний хрестик, — Слідопит сподівався побачити щось незвичне і був дещо розчарований.

— Ти нічого не розумієш, — перебив його Вадим. — Це точнісінько такий хрестик, як був у мене. Старовинний. Бронзовий. Я свій загубив нещодавно, як пробиралися крізь чагарник. Чи застібка зламалась, чи вушко перетерлося, хтозна. Я тоді повернувся на ту місцину і півдня лазив рачки в куцах. Але так і не знайшов.

— А-а-а, пам'ятаю. Ще наш командир насварив тебе і пригадав Тараса Бульбу, який через загублену люльку потрапив до ляхів у полон і згинув.

— Той хрестик подарувала моя дівчина, — пояснив Вадим, — а я його не уберіг. Та, либонь, ця знахідка не випадкова.

Він ще раз уважно поглянув на хрестика і поклав у кишеню.

— А що це позаду тебе? — раптом запитав Слідопит. — Якись кістки.

Вадим озирнувся і справді побачив кістки. З-під землі виднілося щось схоже на череп. Він узяв

десантного ножа і став довбати навколо.

— Облиш цю затію, ходімо до своїх, — спробував зупинити його побратим.

— Зачекай хвилю, якщо вбереглися від смерті, то вже нічого з нами не станеться. Як кажуть, двічі в одну воронку снаряд не потрапляє.

— І нащо воно тобі здалося?

— Розумієш, — археолог-аматор почав пояснювати свою професійну зацікавленість, — на цьому місці немає кладовища. Та це й не схоже на поховання. Адже звичайні могили зо два метри завглибшки. А тут і метра немає. Отже, ховали нашвидкуруч. Або за часів Другої світової війни, а може, й давніше, з огляду на стан кісток і ось цього хрестика. Так звані чорні археологи у разі таких знахідок намагаються віднайти особисті жетони, документи, нагороди, зброю, за якими можна ідентифікувати загиблого.

— Ось як накриють нас навздогін снарядів ще й «Градами», нічого буде ідентифікувати, — зауважив Слідопит і став вилазити з воронки.

— Який же ти темний і неосвічений, — промовив Вадим і неохоче й собі почав збиратись, та спершу засипав людські рештки землею. В усі часи і в усіх народів вважалося поганою прикметою лишати померлих чи загиблих непохованими. Як історик він добре про це знав.

Коли дісталися своїх позицій, побратими

навперебій розпитували про те, що сталося. Слідопит охоче розповідав про пригоду, а Вадим, озброївшись виструганими паличками і шматочками тканини, мовчки доводив до ладу знайдений хрестик і ланцюжок.

— Що, Студенте, готуєш товар на аукціон? — поцікавився хтось.

— За це багато не вторгуєш, — спокійно пояснював Вадим. — Адже це не золото і не срібло. Бронза. Такими були натільні хрестики ще за часів Київської Русі, козаччини і навіть ще у ХІХ столітті. Надто у сільській місцевості бідний люд не міг дозволити собі купити золоті й срібні, тому носили бронзові, мідні, шкіряні та дерев'яні. На давніших знахідках ще не було зображення Ісуса Христа, а ось на цьому є, як і напис на звороті «Спаси и сохрани».

Він знову став розглядати зусібч хрестик, а за мить продовжив.

— За візантійськими канонами раніше людей не можна було ховати з натільними хрестиками. Зазвичай їх передавали у спадок — від батька до сина чи онука, від бабусі — до доньки чи внучки. Тому в давніх похованнях археологи рідко знаходять хрестики. Отже, цього ховали не рідні чи близькі, та й чи ховали взагалі...

І він знову про щось замислився.

— Що значить освічена людина, — зауважив

хтось, — стільки всього знає.

— Та що там я, — відмахнувся Вадим. — Он у нас був викладач Володимир Федорович Семистяга. Історик від Бога. Він би зараз ще не таке розказав. І про цю знахідку, і про поховання, і про археологію. Окрім того він очолював нашу луганську «Просвіту». Цікаво, де він зараз і що з ним? Я з Луганська встиг виїхати, а він там ще залишався і не збирався сидіти склавши руки.

Вадим натер хрестика тканиною, одягнув на шию і лишився задоволений собою. Софійці, як вкотре зателефонує, вирішив не зізнаватися, що загубив її подарунок — аби даремно не хвилювалася. Він-бо нині знову з хрестиком, який оберігатиме від усього злого й недоброго. А покійнику він уже ні до чого. Нехай земля йому буде пухом і вічний спокій на небесах, якщо душа його потрапила туди.

А про себе зауважив: «Можливо, цей хрестик і той, що я загубив, робив один майстер».

Луганськ, січень 2013 року

Володимира Семистягу запросили до управління СБУ в Луганській області виступити з лекцією з нагоди Дня пам'яті героїв Крут і Дня соборності України. Ще з часів президентства Віктора Ющенка його, очільника місцевої

«Просвіти» і доцента кафедри історії України в Луганському національному університеті, на подібні заходи запрошували неодноразово. Погоджувався охоче. Прагнув скористатися найменшою нагодою, аби донести до широкого загалу правдиву інформацію про вітчизняну історію, а не ту, до якої звикли ще з радянських підручників і яка міцно засіла в головах його земляків.

Свого часу і він навчався по тих підручниках, закінчив історичний факультет Луганського університету, вчителював у школі в рідному селі Нижня Дуванка. Невдовзі, по закінченні аспірантури, став викладачем університету. Довелося й лекції з історії КПРС читати. Це ще за радянського періоду. Але ніколи не був ортодоксом, прагнув дивитися на події зусібіч, розглядати їх під різними кутами зору і мати власну думку. На відміну від тих, хто однією, а то й двома ногами міцно загруз у радянському минулому, він доволі швидко позбувся старих стереотипів і став активним і рішучим поборником незалежної України.

Його позицію і, що важливіше, конкретні справи помітили й обрали головою луганської «Просвіти». Саме завдяки зусиллям небайдужих просвітян на Луганщині хутко активізувався інтерес до української історії. Навіть обласні й міські

керівники почали робити кроки назустріч, підтримувати патріотичні ініціативи, брати участь у різних заходах.

Проте Семистяга добре знав ціну цим показним реверансам. Місцеві князьки ніколи не були справжніми патріотами України. Вони через силу пробували виголошувати промови українською на офіційних заходах, а потім у своєму вузькому колі звичною російською на чому світ стоїть ганили київську владу, хизувалися, що Донбас — це особливий регіон зі своїми законами і звичаями, який нікому не дано поставити на коліна і змусити розмовляти українською.

Коли президентський пост обійняв Янукович, донецькі й луганські феодалські князьки розпрямили плечі. Ті прояви сепаратизму, які не були винищені в 2004 році, пустили ще потворніші паростки. «Чому так сталося?» — це питання ставив собі й Семистяга. Шукаючи на нього відповідь, неодноразово пересвідчувався, що непокараний злочин призводить до ще більшої біди. Злочинець вдається до рецидиву, але в радикальнішій формі.

Неймовірно, але в Луганську «Просвіті» довелося воювати ледве не за кожную українську літеру на вивісках, навіть судитися за свої права. Та марно було громадськості сподіватися на успіх і повноцінно боротися проти державного апарату, який виставляв на свій захист

висококваліфікованих юристів і добряче платив їм за відстоювання власних інтересів. У Луганську майже скрізь директорами шкіл були члени Партії регіонів. На догоду владі вони закривали українські класи. Утиски посилились і в Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка. Скоротили кількість годин на викладання української мови та літератури, української історії.

Якось Семистягу запросили до Верховної Ради на обговорення законопроекту про державну мову. Скориставшись нагодою, він запитав у присутніх: «Ті, хто віддають команди російською мовою у військах, в міліції, чи захищатимуть вони нашу державу і нас — ті, хто розмовляє мовою сусідньої держави?»

Усі ці недавні події він прокручував у голові напередодні лекції в обласному управлінні СБУ. Хотів донести свою стурбованість до співробітників спецслужби, покликаних захищати національну державність, суверенітет і територіальну цілісність України. Декого він знав особисто. Ті стояли на державницьких позиціях і поділяли його стурбованість тим, що відбувається в країні і їхній області.

Володимир Федорович сподівався своїм виступом з нагоди Дня пам'яті героїв Крут і Дня соборності України привернути увагу до незнаних сторінок вітчизняної історії, зокрема Української

революції 1917–1921 років, відверто поговорити про наболіле, знайти відгук і розуміння в аудиторії, здатної, як він вважав, об'єктивно сприймати навколишні події і адекватно на них впливати.

— Знаєте, щоразу занурюючись у давню історію, в архівні матеріали, я пересвідчуюся, що у нас не виносять уроків з минулого, не вчаться на старих помилках, — почав він свій виступ. — Можемо згадати чимало героїчного, драматичного і трагічного. У різні періоди української історії знаходились прихильники соборності й федералізації, відчайдушні й байдужі, зрадники і герої, прихильники демократичного устрою й авторитаризму. Зрештою, мало місце хибне трактування багатьох історичних подій.

Аудиторія насторожилася і почала уважно ловити кожен фразу. А Семистяга став розвивати думку.

— Звернімося до подій так званої першої советсько-української війни 1917–1918 років. Тоді в Києві Центральна Рада ухвалила III Універсал, яким проголосила створення Української Народної Республіки. Такий перебіг подій не влаштовував більшовицький уряд у Москві. Там одразу почали розробляти плани, як перешкодити створенню суверенної Української держави. Перша спроба поставити хрест на існуванні Центральної Ради в Києві 4 грудня 1917 року провалилася.

Всеукраїнський з'їзд рад робітничих, солдатських і селянських депутатів не зміг цього зробити, як кажуть, не вистачило кворуму. Тоді делегати-більшовики виїхали до Харкова з наміром зробити другу спробу. На їхню підтримку з Росії вже 9 грудня почали прибувати перші ешелони з більшовицькими партійними пропагандистами, озброєними червоними прапорами, листівками і відповідною риторикою про єднання й світову революцію, про землю селянам, а заводи робітникам. Це був лише початок. А невдовзі російські війська під командуванням Михайла Муравйова почали наступ на Київ і після бою під Крутами захопили його.

Розповідаючи про ті події, Семистяга намагався вловити настрій аудиторії і збагнути, наскільки це цікаво слухачам, чи не повторює він прописних істин, як сприймають його риторичку про советсько-українську чи то московсько-українську війну. Хоча на двадцять другому році незалежності України цим і не варто було перейматися. Та усе ж.

— Друга фаза советсько-української війни, — провадив далі історик, — розпочалася після приходу до влади у грудні 1918 року Директорії УНР. Після цього створений у Москві Тимчасовий робітничо-селянський уряд України за допомогою частин Червоної армії на чолі з Володимиром Антоновим-Овсієнком без оголошення війни почав

наступ на Україну з курського напрямку. Велику ставку московські більшовики робили на комуністичне підпілля у робітничих центрах України. Вельми розгалужена мережа діяла на Донбасі, зокрема були створені підпільні групи в Юзівці, Маріуполі, нашому Луганську. Перед ними ставили завдання вести політичну агітацію, організовувати страйки, диверсії, створювати збройні формування для майбутнього повстання проти української влади. Для цього підбирали конспіративні квартири, завозили кошти. Напевне, у молодій українській державі тоді ще слабкими були спецслужби, тому й не розгледіли таких загроз. Нині ситуація зовсім інша, і від вашого пильного ока навряд чи сховається якась антидержавницька діяльність.

Володимир Федорович у такий спосіб вирішив підтримати контакт з аудиторією. Помітив, що дехто став кивати головою на знак згоди, решта сиділа незворушно і перетравлювала щойно почуте. А він розвивав тему.

— Ось у тогочасних документах і мемуарах безпосередніх учасників революційних подій знаходимо згадки про контакти більшовицьких московських функціонерів із шахтовласниками Донбасу, — ковзнув поглядом у заготовлені папери. — Уже тоді окремих донецьких так званих олігархів Москва використовувала для

фінансування мережі збройних формувань із числа російських шовіністів для відкритого виступу проти української влади. Йдеться, зокрема, про таємну організацію в Харкові, яка мала у своєму складі офіцерський батальйон чисельністю близько тисячі активних бійців, а на озброєнні — три тисячі гвинтівок і двадцять кулеметів. Виступ планувався на момент початку бойових дій Добровольчої армії проти Української держави.

Він наводив ще чимало прикладів, наголошував на тому, наскільки важливо знати й розуміти історію, вчитися на минулих помилках, аби не повторювати їх знову й знову — ціною людських життів, цінностей, територій. Потім згадав про поборника української національної ідеї Миколу Міхновського.

— Ще за царату він не боявся відстоювати українські права й українську мову і в цьому питанні був куди радикальніший, ніж деякі наші діячі. Наприкінці 1900 року у відповідь на заборону офіційної влади зробити напис українською на пам'ятнику Котляревському в Полтаві він написав на ім'я одного з царських міністрів гнівного листа, який закінчувався словами: «Українська нація мусить скинути панування чужинців, бо вони огиджують саму душу нації. Мусить добути собі свободу, хоч би захиталася ціла Росія! Мусить добути собі визволення з рабства національного та

політичного, хоч би пролилися ріки крові!» Сильно сказано і сміливо.

Семистяга зробив паузу, щоб присутні замислилися над цими словами і усвідомили їхній зміст.

— І що йому було за це? — поцікавився хтось із зали.

— Хоч як би це здавалося дивним, але царська охранка за таку крамолу його не заарештувала і не відправила на каторгу, — зауважив Семистяга. — Зате у 1924 році його заарештували чекісти, потім випустили, а згодом сусіди знайшли його повішеним у садочку на дереві.

Семистяга помітив пожвавлення у залі.

— Це самі чекісти й повернули, — почув віддалені коментарі. — Чітко тоді працювали, не підкопаєшся. Не те, що царська охранка!

Він не хотів йняти віри почутому. Понад те, не сподівався на таку реакцію у цій залі. За інтонацією він збагнув, що ця фраза прозвучала, як захоплення чекістами і тим, як вони діяли. Якби таке почув у студентській аудиторії, либонь, дав би волю емоціям. А тут навіть не знав, як зреагувати. Він був певен, що з присутніх ніхто про Миколу Міхновського нічого й не чув. Пауза затягувалася...

— А ви знаєте, хто такий Міхновський? — нарешті промовив. — Ми з вами маємо його шанувати хоча б за те, що він зробив для нашого

краю. Останні п'ять-шість років перед Першою світовою війною Микола Іванович присвятив пропаганді національної ідеї серед тих кіл, які досі були далекі від українського руху, а саме серед промислових та хліборобських кіл Слобожанщини і Донецького басейну. Микола Міхновський уже тоді розумів, що держави будуються не лише національною інтелігенцією, а насамперед продукуючими класами і організаторами великих виробництв. Він і сам взяв участь в організації соляних промислів у Слов'янському районі на Донбасі. Під його впливом чимало промисловців долучилися до українського національного руху. Зокрема діти Олексія Алчевського — відомого українського банкіра, мецената, громадського діяча, організатора вугільної і металургійної промисловості в Донецькому басейні — під впливом Міхновського включилися в національний рух, Христя стала званою українською поетесою, а Григорій — композитором.

На завершення виступу Володимир Семистяга зауважив, що є чимало відомих і невідомих визначних українців, доля яких тією чи іншою мірою пов'язана з Донбасом і про кожного з яких можна розповісти окрему цікаву історію.

— Я переконаний, що ви нічого не чули і про барона Боржинського, який навіки спочив на Донбасі за цілком непередбачуваних обставин, —